

PRACE NAUKOWE

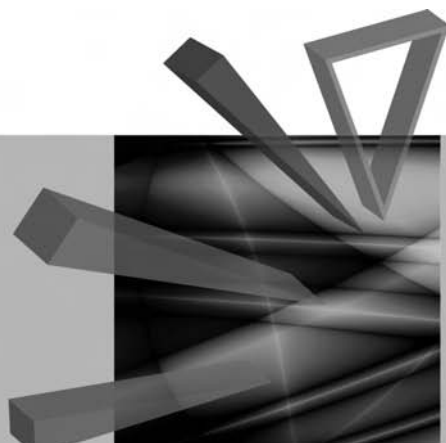
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

241

Przestrzeń a rozwój

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Dybała

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Florian Kuźnik, Janusz Słodczyk, Zygmunt Szymła,
Eugeniusz Wojciechowski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Publikacja została sfinansowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-272-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów, regionów i obszarów metropolitalnych

Patrycja Brańka: Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego w oczach przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w świetle badań ankietowych).....	15
Adam Dąbrowski: Kierunki europejskiej polityki regionalnej – wybrane problemy	30
Piotr Hajduga: Dolnośląskie specjalne strefy ekonomiczne jako miejsce prowadzenia działalności gospodarczej w świetle ocen przedsiębiorców – wyniki badania empirycznego	41
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Struktury klastrowe w gospodarce przestrzennej – wybrane korzyści i problemy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej	56
Petr Hlaváček: The classification of analytical and management qualitative frameworks for municipal and regional development	65
Stanisław Korenik: Nowe zjawiska występujące w rozwoju aktywizujących się regionów.....	76
Anna Mempel-Śnieżyk: Uwarunkowania funkcjonowania powiązań sieciowych w województwie dolnośląskim	85
Katarzyna Miszczak: Partnerstwo publiczno-prywatne w regionach przygranicznych Polski, Czech i Niemiec – szanse i zagrożenia	105
Monika Musiał-Malago: Polaryzacja strukturalna Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.....	120
Małgorzata Rogowska: Znaczenie miast w polityce regionalnej Unii Europejskiej.....	133
Dorota Rynio: Rozwój społeczno-gospodarczy ośrodka wzrostu w okresie kryzysu gospodarki światowej.....	140
Miloslav Šašek: Development of population in the Czech Republic after 1989	150
Piotr Serafin: Stan i zmiany zagospodarowania przestrzeni wsi w strefie podmiejskiej województwa małopolskiego na przykładzie gmin Niepołomice i Wieliczka	162
Kazimiera Wilk: Sytuacja demograficzna w Federacji Rosyjskiej w latach 1990-2009	180

Arkadiusz Przybyłka: Narodowy Fundusz Zdrowia jako główny organizator usług zdrowotnych w Polsce	190
Justyna Anders: Rola władz publicznych w stymulowaniu partycypacji obywateli w procesach <i>governance</i> – doświadczenia międzynarodowe i wnioski dla Polski	200
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Możliwości rozwoju obszarów metropolitalnych w nowych uwarunkowaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego	212
Andrzej Rączaszek: Procesy rozwojowe największych polskich miast w okresie transformacji	224

Część 2. Społeczne, gospodarcze i środowiskowe problemy rozwoju lokalnego

Jacek Chądzyński: Władza lokalna a rynek – pomiędzy współpracą a konkurencją	241
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju	252
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Partycypacja społeczna – przymus czy rzeczywista potrzeba?	262
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Zadowolenie z miejsca zamieszkania – ocena mieszkańców i władz lokalnych na przykładzie Głowna	277
Andrzej Łuczyszyn: Lokalna przestrzeń publiczna w gospodarce kreatywnej	290
Magdalena Pięta-Kanurska: Związki kultury i ekonomii oraz ich wpływ na rozwój miasta	301
Joost Platje: Local governance's capacity to direct its own path of sustainable development	310
Andrzej Raszkowski: Nowe trendy w marketingu miejsc	319
Anna Batko: Administracja publiczna jako stymulator zmian w turystyce miasta – na przykładzie Krakowa w latach 1989-2006	328
Piotr Ruczkowski: Ewidencja ludności – nowe zasady meldunkowe	340

Część 3. Innowacyjność i przedsiębiorczość a rozwój

Niki Derlukiewicz: Unia innowacji jako sposób na zwiększenie innowacyjności gospodarki europejskiej	355
Dariusz Głuszcuk: Finansowanie działalności innowacyjnej – źródła i bariery w przekroju regionów Polski (NTS-2)	366

Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polsko-czeska współpraca transgraniczna małych i średnich przedsiębiorstw	377
Anna Korombel: Najczęściej popełniane błędy podczas wdrażania zintegrowanego zarządzania ryzykiem (ERM) w polskich przedsiębiorstwach	388
Kamil Wiśniewski: Systemowe zarządzanie wiedzą w ujęciu teoretycznym i praktycznym	396
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny na przykładzie powiatu limanowskiego	405
Jerzy Wąchoł: Rola państwa i jego interesariuszy we władztwie korporacyjnym w okresie wychodzenia ze spowolnienia gospodarczego i kryzysu	417
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Wybrane problemy inwestowania w rzeczowe aktywa trwałe (na przykładzie uczelni publicznych w Polsce).....	427
Agnieszka Izabela Baruk: Specyfika działań motywujących stosowanych wobec polskich pracowników.....	437
Monika Stelmaszczyk: Właściciel małego przedsiębiorstwa menedżerem zorientowanym na kulturę – wyzwania i perspektywy	447
Barbara Batko: Wpływ jakości informacji publicznej na minimalizację ryzyka podejmowania decyzji na rynku pracy	455

Część 4. Wybrane problemy planowania przestrzennego

Oğuz Özbek: Central planning of development through etatism in Turkey: the state planning organisation	467
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny jako nowy podmiot polityki przestrzennej	474
Aleksandra Koźlak: Modelowe ujęcie transportu w planowaniu przestrzennym	489
Anna Kamińska: Rola ewaluacji w zarządzaniu procesem rewitalizacji przestrzeni miejskiej	502

Część 5. Zagadnienia różne

Hubert Kaczmarczyk: Właściwe zadania państwa w ujęciu F.A. von Hayeka	513
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Transfery fiskalne a przeciwdziałanie szokom asymetrycznym w ramach Unii Gospodarczo-Walutowej w Europie ..	522
Adam Peszko: Krytyka liberalnej doktryny lat 90. i nowe nurty w ekonomii pierwszej dekady XXI wieku.....	532
Andrzej Adamczyk: Incydentalna kontrola rozporządzeń przez sądy.....	543

Summaries

Patrycja Brańka: Investment attractiveness of Małopolska voivodeship in opinion of foreign capital enterprises (in the light of survey results).....	29
Adam Dąbrowski: Directions of European Regional Policy – selected problems.....	40
Piotr Hajduga: Special economic zones in Lower Silesia as a business place in the light of assessments of entrepreneurs – results of empirical research	55
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Cluster structures in spatial economy – chosen benefits and problems of development on the local and regional scale	64
Petr Hlaváček: Klasyfikacja analitycznych i zarządczych ram kwalifikacyjnych w rozwoju gmin i regionów	75
Stanisław Korenik: New phenomena occurring in the development of activating regions	84
Anna Mempel-Śnieżyk: Conditions of functioning of the network relations in Lower Silesia Voivodeship	104
Katarzyna Miszczak: Public-Private Partnership in the border regions of Poland, the Czech Republic and Germany – opportunities and threats.....	119
Monika Musiał-Malago: Structural polarization of Cracow Metropolitan Area.....	132
Małgorzata Rogowska: The importance of cities in the European Union's regional policy	139
Dorota Rynio: Social-economic development of growth center in the time of worldwide economy crisis	149
Miloslav Šašek: Rozwój populacji w Czechach po roku 1989	161
Piotr Serafin: Spatial planning of rural areas in the suburbs of Małopolska: state and changes – the case of Wieliczka and Niepołomice.....	179
Kazimiera Wilk: The demographic situation in the Russian Federation in the years 1990-2009.....	189
Arkadiusz Przybyłka: The National Health Fund as the main organizer of health services in Poland	199
Justyna Anders: The role of public authorities in promoting civic participation in processes of <i>governance</i> – application of international practices in the Polish context.....	211
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Development opportunities of metropolitan areas in the new financial circumstances of local government units	223
Andrzej Rączaszek: Development processes in the biggest Polish cities in the transformation period.....	237

Jacek Chądzyński: Local government and market – between cooperation and competition	251
Eleonora Gonda-Soroczyńska: The condition of the natural environment in the development of a spa town – the case of Czerniawa-Zdrój	261
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Social participation – obligation or real need?	276
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Satisfaction with the place of residence – evaluation of place and local authorities as on the example of Główno.....	289
Andrzej Łuczyszyn: Local public space in creative economy.....	300
Magdalena Pięta-Kanurska: The relationship between culture and economics and their impact on urban development	309
Joost Platje: Zdolność samorządu terytorialnego do kierowania własną ścieżką rozwoju zrównoważonego	318
Andrzej Raszkowski: New trends in place marketing	327
Anna Batko: Public administration as a stimulator of changes in city tourism – based on Cracow between the years 1989 and 2006	339
Piotr Ruczkowski: Population registration – the new residence regulations..	351
Niki Derlukiewicz: Innovation Union as a way to increase the innovation in European economy	365
Dariusz Głuszczyk: Financing innovation activities – sources and barriers with regard to regions in Poland (NTS-2)	376
Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polish-Czech border cooperation of small and medium-sized enterprises	387
Anna Korombel: The most common errors during the implementation of Enterprise Risk Management (ERM) in Polish enterprises	395
Kamil Wiśniewski: System knowledge management from theoretical and practical perspective	404
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Support of the enterprise by the territorial council on the example of Limanowski administrative district.....	416
Jerzy Wąchol: The role of the state and its stakeholders in corporate governance while getting out of the economic downturn and crisis.....	426
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Selected problems of investing in tangible fixed assets (as exemplified by public institutions of higher education)	435
Agnieszka Izabela Baruk: Essence of motivation activities used towards Polish employees	446
Monika Stelmaszczyk: Owner of small company as a culture-oriented manager – challenges and prospects	454
Barbara Batko: The impact of public information quality to minimize the decision making risk on the labour market.....	464

Oğuz Özbek: Centralne planowanie rozwoju przez etatyzm w Turcji: Państwowy Urząd Planowania	473
Kinga Wasilewska: Local self-government as a new subject of spatial policy.	488
Aleksandra Koźlak: Land-use/transport models in spatial planning.....	501
Anna Kamińska: The role of evaluation in the management of urban space revitalization process	510
Hubert Kaczmarczyk: Appropriate tasks of the state in terms of F.A. von Hayek.....	521
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Fiscal transfers as asymmetric shocks absorption mechanisms in the European Monetary Union.....	531
Adam Peszko: Criticism of neoclassic doctrine of the 90s and new currents of economics in the first decade of the XXI century.....	542
Andrzej Adamczyk: The right of courts to refuse incidentally to apply regulations.....	557

Eleonora Gonda-Soroczyńska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO W PRZESTRZENI UZDROWISKA NA PRZYKŁADZIE CZERNIAWY-ZDROJU

Streszczenie: W badaniach przeprowadzonych na przykładzie dolnośląskiej miejscowości Czerniawa-Zdrój wykazano, jaki wpływ na rozwój uzdrowiska wywierają występujące w nim czynniki uwarunkowań przyrodniczych. Należą do nich przede wszystkim: klimat, wody mineralne, borowiny, gazy lecznicze, peloidy, krajobrazy, kompleksy zieleni, obszary „Natura 2000”. Obecnie administracyjnie uzdrowisko Czerniawa-Zdrój jest dzielnicą Świeradowa-Zdroju. Ważną rolę w kondycji uzdrowiska odgrywa istnienie na obszarze samego uzdrowiska lub w jego bliskim sąsiedztwie terenów prawnie chronionych, w kontekście ich wartości przyrodniczo-krajobrazowych. Stanowią one bowiem gwarancję wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, decydującego w znaczący sposób również o jego kondycji.

Słowa kluczowe: uzdrowisko, Czerniawa-Zdrój, środowisko przyrodnicze, uwarunkowania przyrodnicze, naturalne surowce mineralne.

1. Wstęp

Za najważniejsze uwarunkowania przyrodnicze w uzdrowiskach uważa się zasoby naturalnych surowców leczniczych, do których zaliczane są: klimat, wody mineralne, borowiny, gazy lecznicze, peloidy. Badania przeprowadzono w 12 uzdrowiskach województwa dolnośląskiego¹, m.in. w jednym z najmniejszych w Sudetach (obok Długopola i Przerzeczyna) uzdrowisku podgórskim (480 m n.p.m.) Czerniawa-Zdrój, które powstało w pierwszej połowie XVII wieku². Czerniawa-Zdrój położona jest w Sudetach Zachodnich, w powiecie lubańskim województwa dolnośląskiego, ok. 2 km od przejścia granicznego z Republiką Czeską i ok. 3 km od Świeradowa-Zdroju³. Liczy 4500 stałych mieszkańców, rocznie przyjmuje ok. 41 000 kuracjuszy i turystów

¹ G. Balińska, *Uzdrowiska dolnośląskie. Problemy rozwoju i ochrony wartości kulturowych do II wojny światowej*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1991.

² T. Kozłowska-Szczęśna, K. Błażejczyk, B. Krawczyk, D. Limanówka, *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, PAN, Warszawa 2002.

³ J. Dębicki, *Kulturowe aspekty sudeckich uzdrowisk obecnego regionu dolnośląskiego w XVII i XVIII wieku*, Toruń 2005.

(dane statystyczne z 2008 r.)⁴. Leży w głębokiej Dolinie Czerniawki, zwanej Czarnym Potokiem, u podnóży zboczy Smreka i Stogu Izerskiego. Znajdujące się w pobliżu wzniesienia, zbudowane z granitognejsów, są zalesione lasami świerkowymi. Czerniawę-Zdrój otaczają od zachodu Czerniawska Kopa (776 m n.p.m.) i od wschodu Zajęcznik (595 m n.p.m.).

Pierwotnie miejscowość pełniła funkcję osady przy hucie szkła, nieopodal której w 1651 r. osiedlili się czescy emigranci ewangelicy. Już w 1783 r. odkryto tu siedem źródeł wód mineralnych, których przez długi czas nie wykorzystywano do celów leczniczych. Dopiero na początku XIX wieku zaczęły tu powstawać pierwsze zakłady lecznicze (w 1826 r. sprowadzono pierwsze wanny kąpielowe). W 1860 r. powstał pierwszy dom zdrojowy (obecny pochodzi z 1910 r.). Status uzdrowiska Czerniawa-Zdrój uzyskała jeszcze przed drugą wojną światową. Do 1972 r. była wsią, do 1973 r. samodzielnym uzdrowiskiem. W 1747 r. nosiła nazwę Schwarzbach, następnie Bad Schwarzbach, od 1945 r. Leśny Zdrój, a od 1948 posługuje się aktualną nazwą⁵.

Dziś administracyjnie jest dzielnicą Świeradowa-Zdroju. Wśród części i osiedli Świeradowa-Zdroju wymienia się: Czerniawę-Zdrój, Drożynę, Graniczną, Góreczno, Górną, Łęczynę, Kamieniec, Osiedle Gryf, Podgórną, Siemkowice i Ulicko. System TERYT (Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju) wyróżnia tylko 5 części Świeradowa-Zdroju. Są to: Czerniawa-Zdrój, Góreczno, Kamieniec, Łęczyna i Ulicko.

Czerniawa-Zdrój ma słabo rozwinięty układ przestrzenny. W miejscowości nie wykształciło się centrum, dawny charakter luźnej, rozproszonej zabudowy pozostał do dziś. Obecnie zabudowa historyczna jest przemieszana ze współczesną typu zagrodowego. Bardziej zwarta zabudowa rozciąga się jedynie wzdłuż ulic Sanatoryjnej i Główniej⁶.

W miejscowości znajdują się dwa uzdrowiska: Centrum Rehabilitacji „Czerniawa-Zdrój” i Klinika Młodości „Kleopatra” oraz Dom Zdrojowy i Pijalnia Wód Mineralnych. W styczniu 1976 r. powstał tu ośrodek naukowo-badawczy zajmujący się odpornością dzieci na choroby układu oddechowego i leczeniem dzieci z terenów przemysłowych.

Głównym celem pracy było wykazanie uwarunkowań przyrodniczych w przestrzeni tego niegdyś wiejskiego uzdrowiska. W Czerniawie-Zdroju występują takie czynniki przyrodnicze, jak: mikroklimat, wody mineralne, flora i fauna. Stwarzają one możliwości leczenia konkretnych schorzeń, wśród których należy wymienić przede wszystkim choroby układu oddechowego u dzieci: przewlekłe i nawracające zapalenia górnych dróg oddechowych na tle infekcyjnym i alergicznym, alergie wziewne i pyłkowe oraz astmę.

⁴ Statut uzdrowiska Czerniawa-Zdrój, uchwalony uchwałą nr LXIV/341/2009 Rady Miasta Świeradów-Zdrój z dnia 29.12.2009 r.

⁵ A. Falkiewicz, M. Starzewska, *Uzdrowiska dolnośląskie i ich okolice*, Ossolineum, Wrocław 1975.

⁶ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świeradów-Zdrój, uchwalone uchwałą nr XLV/236/2008 Rady Miasta Świeradów-Zdrój z dnia 30.12.2008 r.

Ważną rolę w kondycji uzdrowiska odgrywa istnienie na obszarze samego uzdrowiska lub w bliskim sąsiedztwie terenów prawnie chronionych w kontekście ich wartości przyrodniczo-krajobrazowych. Stanowią one bowiem gwarancję wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, decydującego w znaczący sposób o kondycji uzdrowiska. Ustronne położenie miejscowości stwarza warunki ciszy i spokoju. Na uwagę zasługuje również fakt butelkowania od 1969 r. leczniczej wody mineralnej „Czerniawka” (zgodnie z badaniami i analizami woda ta oczyszcza organizm z metali ciężkich i obniża poziom cukru we krwi)⁷.

2. Materiał i metody badań

Badaniami objęto cały obszar uzdrowiska Czerniawa-Zdrój o szczególnych uwarunkowaniach, zwłaszcza przyrodniczych, niezbędnych do rozwoju szeroko pojmowanej turystyki, w tym turystyki uzdrowiskowej⁸. Teren badań obejmował samo uzdrowisko, część miasteczka z zabudową mieszkaniową stanowiącą niejako jego zaplecze oraz tę część przyległego obszaru, który został objęty programem „Natura 2000”. Przedmiotem badań były tereny wykazujące szczególne uwarunkowania przyrodnicze, nietypowe, często zajmujące się świadczeniem usług turystycznych, w tym usług uzdrowiskowych. Badania obejmowały analizę terenową zespołów uzdrowiskowych, hotelowych, pensjonatów i innych obiektów oferujących usługi turystyczne. Zanalizowano dostępne dokumenty i literaturę dotyczącą tematu. Uporządkowano i zinterpretowano zawarte w nich treści pod kątem problemu badawczego. Zapoznano się ze specyfiką terenu, problemami społeczno-ekonomicznymi oraz ich rolą w rozwoju miejscowości uzdrowiskowej i aktywizacji społeczności lokalnych.

3. Naturalne surowce mineralne magnezem dla kuracjuszy

Spotykane w uzdrowisku Czerniawa-Zdrój lecznicze wody mineralne są unikatowe w skali Europy. To szczawy – wody podziemne, uznawane za lecznicze na podstawie stałych badań chemicznych i farmakologicznych oraz stwierdzonej skuteczności leczniczej⁹. Podział i klasyfikacja wód leczniczych oparte są na ogólnej mineralizacji wody i stężeniu makroskładników, ciśnieniu osmotycznym uzależnionym od stopnia mineralizacji, temperaturze wody przy jej wypływie, obecności i stężeniu składników leczniczych. Dla obszaru Sudetów charakterystyczne są wody szczawne, wodorowęglanowo-wapniowe, magnezowe, termalne, geotermalne oraz radoczynne¹⁰. W Czer-

⁷ M. i R. Łazarkowie, *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie, Lublin 2007.

⁸ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 2003.

⁹ E. Węclawowicz-Bilska, *Uzdrowiska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

¹⁰ C. Skała, *Sudety*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała 2008.

niawie-Zdroju występują źródła wód mineralnych (głównie nisko zmineralizowane szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe z zawartością żelaza, fluoru, krzemowe oraz wody radoczynne, które powstają w wyniku zachodzenia zjawisk krasowych). Stosowaną w uzdrowisku borowinę dowozi się ze złoża Skalno-Izera¹¹.

4. Klimat uzdrowiska Czerniawa-Zdrój

Czerniawa-Zdrój leży w regionie bioklimatycznym VI „podgórskim i górskim”. Jest uzdrowiskiem podgórskim dolinno-zboczowym¹². Ma specyficzny, umiarkowanie bodźcowy mikroklimat górski, który charakteryzuje się małymi kontrastami termicznymi, dość niskimi temperaturami, szybkimi zmianami ciśnienia atmosferycznego, obfitymi opadami (w ciągu 212 dni w roku występuje 1073 mm opadów). Uzdrowisko jest osłonięte przez góry, które chronią je przed wiatrami i ograniczają dopływ promieniowania słonecznego. Nierównomierne nagrzanie zboczy górskich przyczynia się do powstawania lokalnej cyrkulacji powietrza. Dzięki wysokiemu położeniu klimat tej miejscowości ma charakter hartujący. Zimy są bardzo śnieżne i łagodne, lato zaś chłodne. Ten szczególny mikroklimat, wzbogacony dużą ilością ozonu, tworzy bardzo dobre warunki do leczenia uzdrowiskowego i wypoczynku dla dzieci i dorosłych.

5. Tereny zielone, prawnie chronione, flora i fauna

Czerniawa-Zdrój położona jest w obszarze ochrony uzdrowiskowej, obejmującej strefy A, B, C. Ochrona uzdrowiskowa w istotny sposób warunkuje funkcjonowanie miejscowości. W granicach miasta znajdują się obszary budujące system terenów otwartych. Dominujące w części rolniczej są zbiorowiska łąkowe z grupy świeżych łąk z rzędu *Arrhenatheretalia*. Znaczną część obszaru zajmują kompleksy leśne. Do zalesionych należą wzgórze Zajęcznik, położone na północ od centrum Świeradowa-Zdroju, oraz północne stoki Wysokiego Grzbietu Gór Izerskich (Stóg Izerski i Smrek). Niegdyś wylesione powierzchnie w otoczeniu miasta dziś porastają brzozy brodawkowate z domieszką jarzębiny i jeżyn. Lasy należą do VII Krainy Przyrodniczo-leśnej Sudeckiej w I Dzielnicy Sudetów Zachodnich w mezoregionie Gór Izerskich i Karkonoszy. Wśród typów siedliskowych lasów w otoczeniu miasta dominują: las mieszany górski (35,7%), bór górski (21,9%), bór mieszany górski (20,6%), las mieszany wyżynny (15%).

Zbiorowiska leśne mają w większości charakter monokultur świerkowych. Spotyka się zarówno starsze, jak i młodsze drzewostany. Te ostatnie występują głównie w pobliżu granic administracyjnych miasta, na północnych stokach Wysokiego Grzbietu. W rejonie Zajęcznika znajdują się niewielkie powierzchnie stosunkowo

¹¹ T. Kozłowska-Szczęsna i in., wyd. cyt.

¹² Tamże.

młodych nasadzeń sosnowych. W świerczynach, w zależności od prześwietlenia lasu, dominuje trzcinnik owłosiony (silne prześwietlenie) lub borówka czarna i śmiałek pogięty; rzadziej pojawiają się paprocie. Najlepiej zachowane świerczyny występują na stokach Zajęcznika oraz w dolinie potoku Świeradówka, ponad zwartą zabudową uzdrowiska. Na zachodnich stokach Czerniawskiej Kopy, w pobliżu dna doliny potoku Łużyca, znajduje się jeden płat buczyny.

Obszarem cennym pod względem faunistycznym jest fragment Czerniawskiego Lasu, położony we wschodniej części Czerniawy-Zdroju, na styku z granicą czeską. W bezpośrednim sąsiedztwie miasta, na południowy wschód od jego granic, dolinę Kwisy zajmuje teren o dużej różnorodności występowania wielu gatunków ssaków. Jest to miejsce obniżenia sąsiednich wzniesień, które łagodnie schodzą w kierunku rzeki, tworząc naturalne drogi do wodopoju dla ssaków.

Miasto dysponuje nadto znacznym odsetkiem terenów zieleni, w tym grupą historycznych założeń parkowych i ogrodowych, z gatunkami drzew rodzimych i introdukowanych. Do najcenniejszych z nich należą parki: Zdrojowy w Świeradowie-Zdroju (w którym wyróżniają się buki, modrzewie, świerki, żywotniki, cisy) i Zdrojowy w Czerniawie-Zdroju (z drzewostanem z dominacją buka) oraz park przy willi „Marzenie”. Większość willi i domów posiada ogrody, obecnie często zaniedbane, z zachowanymi jednak wartościowymi gatunkami drzew. Układ terenów zieleni uzupełniają aleje i pojedyncze okazy starodrzewia. Na szczególną uwagę zasługują aleje Świeradowa-Zdroju przy ulicach: Piłsudskiego, Lipowej, Dworcowej, Sosnowej, Cmentarnej, Asnyka i Zakopiańskiej oraz przy drodze od Leśnego Grodu do cmentarza i w rejonie ulicy Górskiej, a także Czerniawy-Zdroju przy ulicach: Długiej, Sudeckiej, Głównej, Sanatoryjnej i Wierzbowej.

Skład gatunkowy fauny w obszarze miasta nie ma cech unikalnych, można nawet powiedzieć, iż jest zdecydowanie uboższy niż w innych częściach Sudetów. Stwierdzono tu obecność 26 gatunków ssaków z 5 rzędów, w tym: 6 gatunków z rzędu owadożernych, 1 gatunek zajęczaków, 10 gatunków gryzoni, 6 gatunków drapieżnych oraz 3 gatunki z rzędu parzystokopytnych. Faunę tworzą przede wszystkim gatunki leśne i brzeżnej strefy lasu: jeleń, kuna leśna, lis, nornica ruda, mysz zaroślowa. Strefę otwartą reprezentują: mysz polna, łasica łaska, gronostaj, nornik zwyczajny. Z ssaków preferujących środowisko związane z wodami lub podmokłe znajdują się tu przede wszystkim gatunki drobne, m.in.: karczownik, rzęsorek rzeczek, ryjówka górską, ryjówka aksamitna. W mieście i jego otoczeniu żyje stosunkowo niewiele nietoperzy, głównie są to: nocek rudy, nocek duży, nocek wąsaty, mroczek późny i gacek brunatny. Wśród ptaków zaobserwowano 95 gatunków, w tym 91 lęgowych i prawdopodobnie lęgowych oraz 4 zimujące. Do najliczniej reprezentowanych należą pliszka górską i turkawka.

Wśród herpetofauny najpospolitsze są: traszka górską (zasiedlająca mniejsze ciekie i zbiorniki wodne), żaba trawną (występująca na całym obszarze) i jaszczurka żyworodną (występująca na dobrze nasłonecznionych brzegach lasów). Do gatunków rzadkich należą: traszka zwyczajna (występująca w północnej części miasta,

w rejonie dopływów Czarnego Potoku, na skraju pól i śródpolnego lasu), padalec zwyczajny i żmija zygzakowata (obserwowana w strefie źródliskowej potoku Łużyca oraz w rejonie przejścia granicznego w Czerniawie). W dolinie potoku Łużyca, na wysokości ponad 800 m n.p.m., występuje także zaskroniec zwyczajny, na północ od Łęczyny, na granicy miasta, w dolinie Czarnego Potoku – żaba wodna, a między Łęczyną a Czerniawą-Zdrój nielicznie jaszczurka zwinka.

W granicach miasta żyje 8 gatunków ssaków objętych całkowitą ochroną (jez zachodni, kret, ryjówka aksamitna, ryjówka malutka, ryjówka górską, rzęsorek rzezczyk, gronostaj, łasica łaska), natomiast 7 gatunków łownych objętych jest ochroną częściową (jeleń europejski, sarna, dzik, tchórz zwyczajny, kuna leśna, lis, zając, a jeden (wiewiórka pospolita) ochroną całkowitą.

Wśród ptaków odnotowano 83 gatunki chronione, 3 częściowo chronione, 4 zagrożone i 9 potencjalnie zagrożonych na Śląsku oraz 1 zagrożony w Polsce, ujęty w Polskiej Czerwonej Księdze. Jedynym chronionym gatunkiem ryb tutejszych rzek i strumieni jest strzebla potokowa.

Obszar miasta Świeradów-Zdrój, obejmujący stosunkowo małą powierzchnię, należy do ubogich florystycznie. Stwierdzono tu występowanie 9 gatunków roślin chronionych na 40 stanowiskach, w tym 5 znajdujących się pod ochroną całkowitą (12 stanowisk) i 4 pod ochroną częściową (28 stanowisk). Do objętych całkowitą ochroną w obszarze miasta należą: barwinek pospolity (2 stanowiska), cis pospolity (2 stanowiska), gnidosz rozesłany (1 stanowisko), jarzab szwedzki (1 stanowisko) i podrzeń żebrowiec (6 stanowisk), a do objętych ochroną częściową: goryczka tojeściowa (4 stanowiska), kalina koralowa (3 stanowiska), kruszyna pospolita (13 stanowisk) i naparstnica purpurowa (7 stanowisk).

W obszarze miasta nie występują tereny, które ze względu na skład florystyczny należałoby objąć ochroną rezerwatową czy w formie użytku ekologicznego. Wskazane byłoby natomiast utrzymanie w niezmienionym stanie kompleksów leśnych, gdzie znajdują się starsze drzewostany, zwłaszcza na wzgórzu Zajęcznik, w dolinie potoku Świeradówka oraz w dolinie Czarnego Potoku. Status uzdrowiskowy miasta wymaga, aby najbliższe otoczenie miało jak najbardziej naturalny charakter.

Lokalizacja miejscowości o funkcji lecznictwa balneologicznego najczęściej związana była z występowaniem dużych kompleksów leśnych (lasów, parków), w znaczący sposób wpływających na jakość i rodzaj warunków klimatycznych i leczniczych oraz oddziałujących na człowieka w kontekście estetycznym, jako tło założenia leczniczego. W wielu przypadkach w strukturze miejscowości uzdrowskiej zieleń parkowa i leśna stanowi atrakcyjne zamknięcie ciągów pieszych układu urbanistycznego. Zachowane duże areale zieleni wysokiej stopniowo i systematycznie obejmowane były różnymi formami ochrony wartości przyrodniczych oraz przyrodniczo-krajobrazowych. W miejscowości uzdrowskiej bogata sieć szlaków turystycznych, tras rowerowych i dróg lokalnych umożliwia penetrację przez kuracjuszy i turystów atrakcyjnych przyrodniczo sąsiednich terenów.

Lasy w obszarze Czerniawy-Zdroju są w całości lasami ochronnymi, które dzielą się na: wodochronne (obejmujące lasy na siedliskach wilgotnych, w dolinach rzek i potoków, stanowiące ochronę retencji zlewni oraz ujęć i źródeł wody), ochronne (uszkodzone przez przemysł, obejmujące lasy położone w II i III strefie uszkodzeń przemysłowych), ochronne (wokół uzdrowisk i sanatoriów w strefie A i B ochrony uzdrowiska Świeradów–Czerniawa), ochronne (wokół uzdrowisk i sanatoriów w strefie C ochrony uzdrowiska Świeradów–Czerniawa), ochronne (obejmujące lasy stanowiące ostoje zwierząt podlegających ochronie: bociana czarnego, cietrzewia), ochronne (drzewostany nasienne wyłączone, obejmujące drzewostan wydzielony jako nasienny wyłączony).

Na zachód od miejscowości znajduje się Czerniawski Las, pokrywający zbocza Czerniawskiej Kopy i Małej Góry; przeważa w nim świerk, z domieszką buczyny i jarzębiny. W okolicznych lasach liściastych i bukowych rosną m.in. gajowce żółte, czyściec leśny, fiołki leśne, modrzyki górskie, miesięcznice trwałe, miłosny górskie czy szafrany wiosenne.

Dolina Czarnego Potoku, lewego dopływu Kwisy, zalesiona, głęboko wcięta w zbocza Stogu Izerskiego i Smreka, porośnięta jest świerkowym lasem. Na prawym brzegu potoku, w centrum Czerniawy usytuowana jest niewielka grotta, a powyżej zabudowań miasta kilka wodospadów oraz zaporą przeciwrumoszowa, zatrzymująca pędzące korytem głązy podczas wysokiej wody.

W Czerniawie-Zdroju znajduje się 5 pomników przyrody: buk pospolity (*Fagus sylvatica* L.) – obwód 305 cm, wiek 150 lat; klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) – obwód 267 cm, wiek 100 lat; klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) – obwód 370 cm, wiek 120 lat; lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.) – obwód 350 cm, wiek 120 lat; lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.) – obwód 395 cm, wiek 150 lat.

6. Kondycja środowiska przyrodniczego

Na ogół stan środowiska naturalnego w miejscowościach uzdrowiskowych Polski uważa się za dobry. W stosunku do wymaganych normatywów utrzymywane są parametry elementów środowiska, takie jak: parametr powietrza, opad pyłu, pył zawieszony, dwutlenek siarki i dwutlenek azotu. Stwierdza się stałą poprawę czystości powietrza. Zanieczyszczenie powietrza może być rezultatem nadmiernego rozwoju różnych form turystyki, związanego z nadmiernym rozwojem komunikacji samochodowej. Zagrożenia dla środowiska wynikające z osadnictwa stałego są stopniowo redukowane, zwłaszcza przez wymuszanie ekologicznych nośników energii w nowo realizowanych budynkach.

Usytuowanie uzdrowiska w strukturze przestrzennej miejscowości może być przyczyną zagrożenia hałasem, np. w przypadku zlokalizowania w bezpośrednim sąsiedztwie obszaru ochrony uzdrowiskowej linii kolejowej czy tranzytowych szlaków komunikacji samochodowej. Pomiary hałasu nie były i nie są regularnie prowadzone. Niekiedy również źródłem zakłócenia ciszy i zanieczyszczeń (zwłaszcza w ośrodkach wiejskich) mogą być zwierzęta.

7. Wody lecznicze i stosowane zabiegi

Wśród wód leczniczych Czerniawy-Zdroju podstawę leczenia stanowi źródło „Zdrój Jana” (bogate w szczawę wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowo-żelazistą) oraz źródło radoczyste (o radoczystości 23,5 nCi/dm³). Na terenie uzdrowiska znajdują się udokumentowane następujące wody lecznicze: ujęcie „Jan” – 1,8 m³/h przy depresji 18,3 m (eksploatowane); odwiert nr 1 – 1,8 m³/h przy depresji 18,3 m (nieeksploatowane); odwiert nr 4 – 1,17 m³/h przy depresji 42,12 m (nieeksploatowany); odwiert P-1 – 1,5 m³/h przy ciśnieniu głowicowym 10,4 m H₂O (nieeksploatowany); odwiert P-2 – 1,05 m³/h przy ciśnieniu głowicowym 6,2 m H₂O (nieeksploatowany). Do zabiegów stosowanych w Czerniawie-Zdroju należą: kuracje kąpielowe (kąpiele szczawne), kuracje pitne, inhalacje (radczane), borowina (kąpiele i okłady), hydroterapia.

8. Obszary „Natura 2000”

W 1969 r. w centralnej części Hali Izerskiej utworzono rezerwat przyrody „Torfowisko Izerskie” o powierzchni 44,63 ha. Chronione jest tu jedno z nielicznych w Polsce stanowisk brzozy karłowatej. Wielu przyrodników i naukowców liczyło na powiększenie rezerwatu o tereny torfowisk leżących w obrębie Hali Izerskiej i poza nią. W 2000 r. powstał kolejny rezerwat, „Torfowiska Doliny Izery”, o powierzchni 484,73 ha. W 2007 r. rozporządzeniem Wojewody Dolnośląskiego obydwie rezerwaty połączono w jeden, o nazwie „Torfowiska Doliny Izery” i łącznej powierzchni 529,36 ha.

Głównym celem ochrony w rezerwacie jest zachowanie kompleksów torfowisk typu wysokiego i przejściowego wraz z różnorodnością flory i fauny doliny rzeki Izery. Pod względem genezy, ukształtowania powierzchni i szaty roślinnej torfowiska objęte rezerwatem wykazują wiele cech wspólnych z torfowiskami z dalekiej północy, zwłaszcza Skandynawii. Mimo że dno Doliny Izery położone jest zaledwie na wysokości 840-880 m n.p.m., to jej charakter bardzo mocno nawiązuje do piętra subalpejskiego Karkonoszy, położonego powyżej 1250 m n.p.m. Dolina Izery to płaskodenna kotlina śródgórska, otoczona grzbietami górskimi wznoszącymi się na wysokość od 900 do ponad 1100 m n.p.m. Warunki klimatyczne górnego jej odcinka, powyżej 800 m n.p.m., są bardzo surowe. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi tam zaledwie 3,5°C, a okres wegetacyjny trwa około 180 dni. Średnia dobową temperatura w ciepłym półroczu nie przekracza 10°C, co oznacza, że brak tam klimatycznego lata. Roczna suma opadów atmosferycznych osiąga 1500 mm (lokalnie nawet do 1700 mm). Dodatkowo ten znaczny depozyt wody wzbogacany jest intensywnymi osadami atmosferycznymi (mgła, rosa, szadź). Spływające z sąsiednich stoków na dno Hali Izerskiej zimne masy napływającego z zachodu wilgotnego powietrza są przyczyną powstawania tzw. zmrozowisk, które osiągają tu niespotykane nigdzie w Polsce rozmiary. O surowości warunków klimatycznych może świad-

czyć absolutne minimum temperatury, jakie zanotowano na Hali Izerskiej 29 grudnia 1996 r.: $-36,6^{\circ}\text{C}$. Lokalne przymrozki mogą tam występować w ciągu całego roku, większe spadki temperatury zdarzają się nawet latem (20 lipca 1996 r. zanotowano $-5,5^{\circ}\text{C}$), natomiast dobowe amplitudy temperatury powietrza przekraczają 25°C .

Obszar rezerwatu przecinają szlaki turystyczne prowadzące do różnych zakątków Gór Izerskich. Popularnym celem wycieczek jest także położona przy północnej jego granicy Chatka Górzystów – schronisko utworzone w budynku szkoły dawnej osady górskiej, istniejącej tu do 1945 r. Od strony Jakuszyce wiodą szlaki: czerwony (przez tzw. Samolot i schronisko Orle) i zielony (do Rozdroża pod Cichą Równią), a następnie niebieski, tzw. Konna Ścieżka (szlakiem tym można dotrzeć do rezerwatu od strony Świeradowa-Zdroju). Trasa oznakowana kolorem żółtym, biegnąca wzdłuż północno-zachodniej granicy rezerwatu, łączy Rozdroże Izerskie i schronisko Na Stogu Izerskim. Sieć szlaków turystycznych znajdujących się po polskiej i czeskiej stronie (przejście graniczne Jizerka–Orle oraz na Smreku) umożliwia dojście także turystom zagranicznym. Teren ten cieszy się też popularnością wśród zwolenników turystyki rowerowej, dzięki licznym trasom rowerowym wytyczonym wzdłuż szlaków turystycznych i dróg wewnętrznych nadleśnictw Szklarska Poręba i Świeradów.

Kolejną atrakcją, a zarazem obszarem objętym programem „Natura 2000” są „Łąki Gór i Pogórza Izerskiego”, zajmujące powierzchnię prawie 6 tys. ha. Teren ten zajmuje fragment podnóża Gór Izerskich (Kamienicki Grzbiet) oraz Pogórza Izerskiego – najbardziej na zachód wysuniętej polskiej części Sudetów. Najważniejszym jego komponentem krajobrazowym i funkcjonalnym są tereny półnaturalne: łąki i murawy. Zachowały się tu siedliska wielu cennych gatunków zwierząt. Obszar jest kluczowy dla zachowania *Euphydryas aurinia* (przeplotka aurinia) w całej Polsce południowo-zachodniej. To tutaj występuje największe znane ich stanowisko oraz modraszkwatych (szacowane powyżej 2% populacji w kraju).

9. Zakończenie i wnioski

Uwarunkowania środowiska przyrodniczego, warunki bioklimatyczne i krajobrazowe predysponują Czerniawę-Zdrój do pełnienia funkcji turystycznej, zwłaszcza uzdrowiskowej, przede wszystkim jako uzdrowiska dziecięcego (profil leczniczy, nastawiony głównie na leczenie chorób układu oddechowego, z punktu widzenia lecznictwa klimatycznego). Liczne tereny zielone (parki, lasy, łąki) oraz ciekłe wodne stanowią potencjał turystyczny i korzystnie wpływają na rozwój miasta, eksponowanie jego walorów i atrakcyjny wizerunek.

1. Czerniawa-Zdrój dysponuje dobrymi warunkami klimatycznymi i przyrodniczymi (zwłaszcza leczniczymi) niezbędnymi do dalszego rozwoju działalności uzdrowiskowej.

2. Miejscowość jest atrakcyjnie położona w strefie przygranicznej.

3. Małownicze usytuowanie w Górach Izerskich stanowi potencjał turystyczny uzdrowiska.

4. Słabą stroną uzdrowiska jest rozdzielenie Świeradowa-Zdroju od Czerniawy-Zdroju.

5. Uzdrowisko posiada dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną (obiekt turystyczne, sanatoryjne, uzdrowskie, szlaki turystyczne, wyciągi, stoki narciarskie itp.).

6. Czerniawa-Zdrój staje się rozpoznawalna raczej jako miejscowość, w której działa nowoczesna kolej gondolowa, niż miejsce występowania źródeł wód leczniczych, np. radocząnych.

Literatura

- Balińska G., *Uzdrowska dolnośląskie. Problemy rozwoju i ochrony wartości kulturowych do II wojny światowej*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1991.
- Dębicki J., *Kulturowe aspekty sudeckich uzdrowsk obecnego regionu dolnośląskiego w XVII i XVIII wieku*, Toruń 2005.
- Falkiewicz A., Starzewska M., *Uzdrowska dolnośląskie i ich okolice*, Ossolineum, Wrocław 1975.
- Gaworecki W.W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 2003.
- Kozłowska-Szczęśna T., Błażejczyk K., Krawczyk B., Limanówka D., *Bioklimat uzdrowsk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, PAN, Warszawa 2002.
- Lazarkowie M. i R., *Uzdrowska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie, Lublin 2007.
- Skała C., *Sudety*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała 2008.
- Statut uzdrowska Czerniawa-Zdrój, uchwalony uchwałą nr LXIV/341/2009 Rady Miasta Świeradów-Zdrój z dnia 29.12.2009 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świeradów-Zdrój, uchwalone uchwałą nr XLV/236/2008 Rady Miasta Świeradów-Zdrój z dnia 30.12.2008 r.
- Węclawowicz-Bilska E., *Uzdrowska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

THE CONDITION OF THE NATURAL ENVIRONMENT IN THE DEVELOPMENT OF A SPA TOWN – THE CASE OF CZERNIAWA-ZDRÓJ

Summary: The research conducted in the Lower Silesian town of Czerniawa-Zdrój indicated the degree in which the development of the spa resort is influenced by its natural determinants. These predominantly include: climate, mineral waters, peloids, curative gas, landscape, green complexes, Natura 2000 areas. Currently, Czerniawa-Zdrój spa is a district of Świeradów-Zdrój. Due to their natural and landscape values, the legally protected areas located within the spa resort or in its vicinity are important for the spa's condition. They guarantee the high quality of the natural environment, which is also a substantial factor in the matter.

Keywords: spa resort, Czerniawa-Zdrój, natural environment, natural determinants, natural raw minerals, the condition of the spa.